

Szia, Heidegger

SZERBHORVÁTH GYÖRGY

1992 őszén szereltem le a jugoszláv hadseregből, és nem voltam valami ragyogó állapotban. A katonaságban nemcsak konzerveken éltünk, de pszichosedatívokon és – ami még rosszabb – elég naturalista élményeken is. Alig egy hetet maradtam itthon (Kishegyes, Szerbia), és *fel*utaztam Pestre, úgynevezett tanulmányokat folytatni, felkészülni az egyetemi felvételire. S noha szociológiára jelentkeztem, a filozófia akkortájt még jobban érdekelt. Az első könyv, az első komolyabb könyv, aminek kabé egy hónappal leszerelésem után nekiültem, Heidegger *Lét és idője* volt. Saját könyvtáram része volt már 1990 óta, Szegeden vettem a bejegyzés szerint november másodikán, de ha kezemben volt is, különösebb benyomást nem tett rám, fogalmam sem volt, mi az a Heidegger, a lét meg az idő. Aztán, grafitceruzával a kezemben, nekiveselkedtem. Ha jól emlékszem, vagy másfél hónapba telt, míg átrágtam magam rajta. Súlya a grafitportól duplájára nőtt. Szinte a Bibliámmá vált. Ma azért megkérdőjelezem, hogy érthettem-e belőle bármit is, mert ma se nem emlékszem a mondandóra, se nem érdekel. A divatos frázisok ugyan máig bennem ragadtak, főleg a Sein zum Tode, ez mindig nagyon tetszett, voltaképp még értek is belőle valamit, meg egyezek is, de a kézhezállóság meg a kéznéllevőség meg a többi szarás, nos, nem tudom, akkor mit zabáltam rajta. *Ma Heideggert, aki után egy teljes háborús és háború utáni generáció loholt, és akit már életében elhalmozott visszataszító, bornírt disszertációival, mindig csak a schwarzwaldi háza padján ülve látom, mellette asszonya, amint perverz kötőörjögésében szakadatlan gyapjúzoknikat köt urának saját heideggerbirkáiról enkezével nyírt gyapjújából. Heideggert képtelen vagyok másként látni, mint schwarzwaldi kerti padján, mellette asszonya, aki egy*

életen át totálisan uralkodott felette, aki összes zokniját kötötte és sapkáit horgolta és kenyerét sütötte és ágyneműjét szötte, még szandáljait is maga suszterolta össze. Heidegger egy giccsej...¹

De az még semmi, hogy a *Lét és idő* úgy babusgattam, mint egy csajt (és ami még rosszabb: a csajok helyett), de írni is elkezdtem, ilyen heideggeriánus nem-tudom-már-miket, eszme-futtatásokat, cetlikre, össze-vissza lapokra, kitépelt akármikre, buszjegyekre, ezzel is imitálva, hogy nekem már közöm van a filozófiához, ez már komoly dolog, én meg komoly ember vagyok. Mi több, egyik haverommal, aki éppen filozófiát tanult (ma számítógépes szakember, és abszolúte nem foglalkozik filozófiával, értelemszerűen Heideggerrel meg végképp nem), levelezésbe is fogtunk, egzisztencializmus, Sein zum ehhez meg amahhoz, ontológia, fenomenológia. Szerintem én semmit sem értettem az egészhez, ebben biztos vagyok, igaz, írni már akkor is tudtam, és ahhoz esetleg eléggé meggyőzően, hogy mondataim olyan mondatoknak tűnjenek, amelyek mondanak is valamit; ma biztos vagyok benne, hogy az egész részemről egy nagy humbuk volt, meg sem merem nézni azokat a leveleket, jegyzeteket, elszörnyednék, elszégyelném magam, pedig be kell vallanom, hogy Heidegger végül is meggondolkoztatott, akármennyire is fals, hibás módon gondolkoztatott meg, és akármennyire is utálom ma őt meg az egész nyavalyát, mégis hálával tartozom a Heidegger-iparnak, a Heidegger-üzemnek (ahogyan Weber nyelvén mondhatnánk). *Tény-legesen Stifter újra és újra csak Heideggerre, erre a nevetséges, kispolgári, térdnadrágos nációlcira emlékeztet. Ahogyan Stifter a legarcátlanabb módon elgiccsejtette a magas irodalmat, ugyanígy elgiccsejtette Heidegger, a Schwarzwaldfilozófus Heidegger a filozófiát.* Ezen azonban valahogyan túl tudom tenni magam, nekem Heidegger azért kellett, hogy elinduljak, nem pedig azért, hogy értsem, hogy csodáljam, hogy higgyek neki, hogy építkezzek belőle. Szerencsére ez az egyoldalú szerelem nem tartott túl sokáig, mert felfedeztem magamnak Habermast meg a német szociológiai tradíciót, ami sokkal izgalmasabbnak tűnt, az irodalomról nem is beszélve most. De Heidegger arra jó volt..., vagyis nem is Heidegger volt a jó, hanem a Heidegger-diskurzus, hogy meg- és belássam, mennyire hülye vagyok, és hogy mennyi mindent meg kellene tanulni. Noha *Heidegger keresztül-kasul szellemtelen, híján a fantáziának, híján bármifajta érzékenységnek, ösnémet filozófiakereskedő, folytonosan vemhes filozófiatében, aki évtizedeken át legelt a német filozófián, kacér lepénykéket hagyva maga után Schwarzwaldban. Heidegger úgymond filozófiai házasságszédelő volt*, arra mégis jó, hogy az ember rajta keresztül bevezesse magát a filozófia világába, az okosnak

---

¹ A dölt betűs idézetek Thomas Bernhard *Régi mesterek* c. művéből származnak (Budapest, Palatinus, 1998).

tűnő emberek világába. Egyszer, 1993 tavaszán még Szegedre is leutaztam két hétvégére, mert már említett fil.szakos barátom örömmel újságolta, Vajda Mihály Heideggerről fog szemináriumot tartani. Rohantam az első vonattal Szegedre, és habár nem sokat értettem a tárgyból, erőt mégis merítettem belőle, arra, hogy olvassak és tanuljak. Vajda *Derrida: Heidegger és a kérdés* c. könyvéről tartott szemináriumot, amely Heidegger náci kapcsolataival is bőven foglalkozik; én magát a könyvet megszerezni sem tudtam, csak annyit tudhattam róla, amit az órákon hallottam, és mondanom sem kell, ma már az égvilágon semmire sem emlékszem. Egyszer szóltam bele a beszélgetésbe, valami olyasmit vettem közbe, hogy a musztángok is ismerik az öngyilkosság fenomenóját, tehát nemcsak az emberek, de hogy ennek mi köze lehetett a Heidegger-kérdéshez, tényleg fogalmam sincs, gondolom, össze-vissza beszéltem, de persze akkor is éreztem, mikor elhallgattam, hogy hülye vagyok. És ha az ember hülyének érzi magát, hülyének meri érezni magát, tanulatlan, butának, akkor az mégiscsak jó, van honnan elindulnia. Így indultam el én is, és nem mintha nem tudom én hova értem volna el, valahová mégiscsak, és Heideggernek ebben nagy szerepe van. Persze szégyenlősen emlékszem vissza, ahogyan az ember szégyenlősen emlékszik vissza az első csókra is, ha az eléggé félresikerült. Szóval valahogy így állnak a dolgok. Amikor a Vajda-féle szeminárium tartott, és melyen inkább Vajda nyugozott le engem, mintsem Heidegger (főleg, hogy Vajda – a Lukács-tanítvány Vajda – még sört is fizetett nekünk, és egyszerű, de kellemes kocsmai beszélgetést folytattunk), szóval ezidőtájt Magyarországon sorra jöttek ki a Heidegger-irományok, mind könyv formájában, mind a folyóiratok hasábjain. Amelyik lap nem hozott valamit Heideggertől, az a szemünkben nem is számított folyóiratnak. Ha folyóirat, akkor Heidegger, ez volt a jelszó. Közbe kell vetnem, hogy ekkoriban indult be a Thomas Bernhard-nagyüzem is, ha folyóirat, akkor Bernhard, ez is egy jelszó volt, könyvei sorban jelentek meg, nagy öröömre, igaz, én már katonakoromból ismertem Bernhard pár munkáját, mert szerbre sokkal korábban fordítani kezdték műveit, ahogyan Heidegger sem volt sose tabu Jugoszláviában. De a Heidegger-divat Magyarországon, és főleg az, hogy Heidegger náci-múltja került az érdeklődés homlokterébe, mégsem tekinthető véletlen eseménynek, mégsem írható pusztán annak számlájára, hogy korábban ideológiai okokból nem alakulhatott ki Heidegger-kultusz Magyarországon, hanem közrejátszott itt az is, hogy a múltat át kellett értékelni, hogy így fejezzem ki magamat. *Heideggert még ma sem látják teljességgel át, és bár a heideggertehén lesoványodott, a heideggertejet mindmáig fejk. Heidegger kirojtosodott térdnadrágjában hazug todtnaubergi gerendaháza előtt, már csak a lelepleződés nekem, fekete schwarzwaldsípokájában a kispolgáragy, amelyben végül is újra*

meg újra csakis német gyengeelméjűség forrott. Sok komcsi és félkomcsi számára ugyanis nagy elégtételt jelenthetett, hogy századunk egyik legnagyobb filozófusa sem tudott ellenállni a gonosznak, hogy ő sem látta a náci totalitarizmus voltaképpeni milyenségét. És ekkor elkezdődött a nagy méricskélés: a 1933-as rektori beszéd („A német egyetem önmegnyilatkozása”; ez is megjelent magyarul 1992-ben) az igazi Heidegger, vagy pedig a nevezetes Spiegel-interjú Heideggere az igazi Heidegger, amiben Heidegger szépen kimosta magát. És méricskélünk: ha valaki a gáton lapátolt a náci éra vége felé mint áldozat, akkor ezzel felmentődik-e ama felelősség miatt, amit viselnie kell a náci éra elején mondott idiotisztikus náci-beszédei miatt. Igen vagy nem, lapátolt, tehát nem, a lapátolás nem áldozatiság, tehát igen, igen, nem, igen, nem, ment a diskurzus. És az ember maga is méricskélni kezdte saját magát is, a magyarországiak egy része amiatt, amit a szoci érában tett vagy nem tett, én meg például azért, amit a jugoszláv hadsereg tagjaként tettem vagy nem tettem. Ezért jött talán annyira kapóra Heidegger. Okos ember ne menjen a jégre; okos ember is lehet náci; egy náci is lehet illedelmes, mégse erényes; a filozofálás és a demokratikus gondolkodásmód nem jár együtt; mindenki tévedhet; mindenki tévedhet, de ha egy filozófus téved, ráadásul ekkorát, akkor el kell-e vetnünk filozófiáját is; náci beszély-e a *Lét és idő*; nem is volt náci Heidegger, ő nem is úgy képzelte, hanem amúgy; ment a diskurzus Heidegger náciizmusról, közben a diskurzus résztvevőinek egy része mindenképpen saját magára gondolt, arra, hogy lemoshatja-e magáról korábbi bűneit, hogy az elkövetett hibákért való meglakolás, a szégyen hogyan kerülhető el, miként lehetne győzedelmesen kikeveredni az ügyből, valahogyan úgy győztesként, ahogyan Heideggernek sem ártott meg a dolog, karrierje tovább ívelt a háború után is, budoárfilozófus lett, kedvenc, hivatkozott és elismert szerző, pedig milyen gané náci volt ő is, gondoltuk sokan. Én azonban sokáig el sem hittem Heidegger náciságát, kerestem a mentőövet, találni is véltem, ma azonban biztos vagyok náciizmusa átéltségében, abban, hogy lelke mélyén náci volt. *Lejártatottabb filozófust nem ismerek nála. Heidegger el van intézve, ami a filozófiát illeti, holott tíz éve még ő volt a nagy gondolkodó, ma már csak úgyszólván pszeudointellektuális háztartásokban, pszeudointellektuális társaságokban kísért, természetes álságosságukhoz hozzáadva a magáét, a művit.* Hirtelen mindenhol Heidegger került a középpontba, bemarta magát a középpontba, mindenhol róla beszéltünk, és pszeudointellektualizmus ide vagy oda, az ember mégis emberebbnek érezte magát, éppen azért, mert a Heidegger-ügy kapcsán demokrácia és totalitarizmus, filozófia és demokrácia, filozófia és totalitarizmus kérdése került terítékre, és erre azt mondani, hogy ez semmi, azért igazságtalanság. Ami számomra,

ami magamban mint tanulság leszűrődött és megmaradt, az egy elég egyszerű mondat: tudás és demokrácia nem járnak együtt. Abból, hogy gondolkodsz, hogy sokan gondolkodnak, hogy tudsz, s hogy nő a tudás mennyisége, még véletlenül sem lesz demokrácia, ilyen recept nincs, sőt mi több, minél kevesebb gondolat, annál nagyobb demokrácia. Gyerekes, de igaz, talán igaz. Ahogyan az is igaznak tűnik, hogy a Heidegger-féle utángondol-kodóknak, a Heidegger-féle elmélkedőknek, filozófusoknak mindig nagyobb az esélyük arra, hogy kibeszéljék magukat a legkellemetlenebb helyzetekből is, hogy elhitessék másokkal, hogy az ő múltjuk tiszta, az ami meg piszoknak látszik, meg nem is piszok, csak annak tűnik, mert ők már akkor is... Végül is a Heidegger-kérdésben előkerülő argumentációs logika kezdett el érdekelni, és ez indított el arra az útra, hogy manapság behatóbban foglalkozzam avval, miképpen mentegetőznek in concreto errefelé az öregemberek, a nagy irodalmárok, nagy gondolkodók, akik mindegyike, legalábbis a legjava, bűdös kommunista volt, nagy jugoszláv baloldali alak, aki hitt Titó bácsinak, aki hitt a szebb és boldogabb jövőben, aki építette saját karrierjét, építette vikendházát a tengerparton (lakást építeniük nem kellett, azt kaptak az államtól), és most, hogy kissé, ha nem is annyira, mint a többi posztiszoci országban, változott a helyzet, hogyan állítják ki saját bizonyítványukat, ez kezdett el érdekelni. És én itt, Vajdaságban igyekeztem egy ilyen Heidegger-ügyet csinálni, igyekeztem előmozdítani annak ügyét, hogy átbeszéljük ugyanazokat a dolgokat, amelyeket átbeszéltek valamelyest Magyarországon is (ha nem is nagy eredménnyel – de ezt mérni úgyse lehet, ne feledjük!). Hogy nehogy az áldozatokat nyilvánítsák ismét bűnössé, a bűnösök meg áldozatokként állíthassák be magukat, ahogyan az végbemegy mind a mai napig is itt, vajdmagy körökben; hogy nehogy már az ex-komcsi vezető most azt szajkózhassa, hogy ő már akkor is a magyar ügyért dolgozott, és nem is volt komcsi, hanem igazi magyar volt ő. És azt kell látnom, hogy ezek az emberek simán megússzák az ügyet. Ahogyan *Heidegger vásári kókler a filozófiában, aki csakis lopott holmit vitt a vásárba, minden ami Heideggertől való, másodkézből való, az utángondolkodó prototípusa, akiből a saját gondolatokhoz hiányzott ténylegesen minden, de minden*; szóval ugyanígy ezek a vajdmagy nagy emberek is nagy nullák, korábban Magyarországon is úgy tűnt, hogy nagy és igaz emberek ők, de nem azok, ebben biztos vagyok. Ahogyan Heidegger *a század legelkényeztetettebb német filozófusa, egyidejűleg a legjelentéktelenebb*, ugyanígy egy halom vajdmagy szerző, irodalmár, szabadúszó gondolkodó is igen el lett kényeztetve a szoci rendszerben, de most, hogy ma már nem az a szoci rendszer van, rögtön kiderült, mennyire jelentéktelenek ők mind a jugoszláviai kultúrában, mind az egyetemes magyar kultúrában. De ahogyan Heidegger, ők is ragyogóan el tudták

adni magukat. *Heidegger a németek papucs- és hálósipkafilozófusa, semmi egyéb*, és a vajdasági magyar kultúra tragédiája is az, hogy akiket a legnagyobb ászokként állítottak be a kulturális életben, azok dettó papucs- és hálósipkafilozófusok, marionettbábuk, akik szintén abban a hitben halnak majd meg, akárcsak Heidegger, hogy valami nagyot tettek le az asztalra, amiért az utókor hálaája mindig kísérni fogja őket, amiért hírnevük sose fog elhalványodni, és az örökkévalóság részévé válnak. Ahogyan *elég volt egyetlen heideggeri sor a mélységes undorhoz*, ugyanígy elég egyetlen egy sort elolvasnom ezektől a nagy vajdmagy szerzőktől, hogy mélységesen megundorodjam, ha nem is tőlük, de az általuk konstruált valóságtól mindenképp, bár az az igazság, hogy nem e Sein zum Undor-ban telnek napjaim, nagyszerűen túl tudom tenni magam ezen, és az apró örömöknek és egészen más témáknak élek inkább, mással foglalkozom és másképpen, és egyszerűen nem érdekelnek, ahogyan Heidegger sem érdekel már. Jobb kocsmában ülni és kocsmai sportokat üzni, jobb a parasztok nyavalygásait hallgatni, jobb a legbutább lányokkal is beszélgetni, és mégjobb csak úgy udvarolgatni, bele a semmibe, mint az ilyesmivel folytonosan törődni; megpróbálok normális életet élni, hogy ne hogy elhülyüljek mint ők; megpróbálok mindent mérlegelni és semmibe sem hirtelen belevágni, hogy aztán később meg kelljen bánnom, hogy mentegetődnöm kelljen, mosakodnom, magyarázkodnom. Megpróbálok rendbe szedni az én privát életemet, és lehet, hogy Heideggernél is az a kulcs, hogy ez nem sikerült neki, nem tudom, nem ismerem a biográfiáját, nem is érdekel, ezt csak úgy mondom, mástól hallottam. A szerkesztő, hogy felkért, írjak már valamit lapjába e kérdésről, megemlítette, hogy a *Lét és időben* csupán egyszer szerepel a szeretet szó; az előbb pedig egy teológiát hallgató barátom (a Józsi), miután ezt a momentumot elmondtam neki, azt állította, hogy az Őszövetségben is csupán egy-kétszer szerepel ez a szó (így, ebben a formában) – nos, nem tudom, minkettőnek igaza van-e, vagy éppenséggel egyiknek sincs igaza, a lényeges, hogy természetesen lehet akörül matátni, Heidegger életművére, elhülyülésére a náci éra előtt és alatt mennyire hatott ki a nő-ügye, a nő-ügyei, a felesége, ami(k)ről/akiről egy fikarcnyi információ sincs valójában. *Mégsem lehet merő véletlenség, hogy Heidegger, akárcsak Stifter, elsősorban begörccsölt nőszemélyek kedvence volt és maradt, miként buzgólkodó apácák, s ápolónők fálják Stiftert, akár a tejbepapit, fálják Heideggert is. Heidegger még ma is a német nővilág kedvence. Heidegger nőfilozófus, a német filozófiai étvágy számára különösképpen alkalmas menzafilozófus, egyenesen a tudósserpenyőből.* Persze lehet ekörül matátni, végül is Nietzschét is egyetlenegy félrekürás, minek során szifilliszt kapott, s amibe végül bele is rokkant, térítette úgy és arra a filozófusi pályára, ahogyan és amelyre

került; aztán az is biztos, hogy Peter Handke éppen akkor írta legszerbpartibb propagandaművét úgy 1995 tájt, amikor (tán újra) megnősült, és a nászútja valójában a fasiszta Szerbiában volt, persze, Freud óta minden a farok körül forog, és hogy alpárián szellemeskedjem itt, már ha ez szellemeskedés, azt kell mondjam, Heideggert is az foglalkoztatta, hogy *időben* (minél hamarabb, minél gyakrabban) belespiccelje a *lét* abba a kis micsodába; nem tudom, ebben én így nem hiszek, ez vulgáropszichoanalitikus nyavalygás és így tovább, de az életét, azt rendszeren elbaszta végül, mert *Heideggernek udvartartása volt Todtnaubergben, és elvárta, hogy szakadatlan szent tehénként tiszteljék filozófiai schwarzwaldpiedesztálfán. Még egy híres és rettegett északnémet folyóiratszerkesztő is nyitva felejtett szájjal, áhítattal térdelt elé, mintha a lemenő nap sugarainál Heidegger a szellem oltáriszentséget osztogatná*, és nekem ez már untig elég, hogy elfelejtsem Heideggert, engem ő abszolúte nem érdekel már, szép volt, jó volt, de rossz rágondolni, erre az egyetemi professzora, ahogyan elmenekül, illetve úgy teszi, mintha elmenekülne az erdőbe, a magányba, hisz ő filozófus vagy mi a franc, és verseket is ír, jézusmária, azok a versek mindenél beszédesebbek, olvashatatlanok, szóval engem már az egész nem érdekel, szia, Heidegger.